

УДК 7.03(492)"16"

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2025-5-38>**Тетяна БІЛАН**

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, соціології та політології імені професора Валерія Скотного, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Львівська обл., Україна, 82100

ORCID: 0000-0002-7816-4481**Бібліографічний опис статті:** Білан, Т. (2025). Сюжетність і декоративність бароко та «золотої доби» нідерландського мистецтва. *Fine Art and Culture Studies*, 5, 300–305, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-5-38>

СЮЖЕТНІСТЬ І ДЕКОРАТИВНІСТЬ БАРОКО ТА «ЗОЛОТОЇ ДОБИ» НІДЕРЛАНДСЬКОГО МИСТЕЦТВА

У статті **встановлено**, що розкриваючи аспекти сюжетності та декоративності бароко та «золотої доби» нідерландського мистецтва, ми аналізуємо етнокультурний простір XVII століття. **Метою статті** є аналіз сюжетності та декоративності бароко і «золотої доби» нідерландського мистецтва. **Методологія дослідження** базується на основних положеннях загальнонаукових методів аналізу, синтезу, узагальнення. Культурологічний підхід дає можливість трактувати мистецтво як феномен культури. Аксиологічний підхід ґрунтується на розумінні мистецтва як феномену культури, що має ціннісний статус. **Новизна роботи:** у статті вперше аналізується сюжетність і декоративність мистецтва крізь призму стилю бароко та «золотої доби» нідерландського живопису. **Доведено**, що сюжетність бароко виражається у комплексі таких характеристик як динамічність, емоційність, складна форма комунікації, алегорія, контраст, емблематичність. Констатовано, що у творах образотворчого мистецтва XVII століття використовується контраст світла і тіні у живописі та динамічні пози і жести у скульптурі. **Висновки:** мистецьким творам бароко притаманна пишна оздоба, декоративність, складна і систематизована композиція, розкішне поєднання кольорів та світлотіні. Бароко використовує багато символів, алегорій, додає сюжету глибини та багатозначності; сюжети бароко переважно складні, побудовані на контрастах: добро – зло; земне – небесне. У нідерландському мистецтві «золотої доби» розвивалися такі жанри, як натюрморт, портрети, пейзажі, домашні інтер'єри, а традиційні духовні, біблійні, історичні сюжети стають другорядними. Вперше предмети розкоші, квіти, їжа, посуд стають об'єктами відтворення у мистецтві; створюється багато панорам сільської місцевості.

Ключові слова: бароко, декоративність, естетичність, етнокультурний простір, мистецтво, символізм, сюжетність.

Tetiana BILAN

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Philosophy, Sociology and Political Science named after Professor Valery Skotny, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University, 24 Ivan Franko St, Drohobych, Lviv region, Ukraine, 82100

ORCID: 0000-0002-7816-4481

To cite this article: Bilan, T. (2025). Siuzhetnist i dekoratyvnist baroko ta «zolotoi doby» niderlandskoho mystetstva [The plot and decorativeness of the Baroque and the “Golden Age” of Dutch art]. *Fine Art and Culture Studies*, 5, 300–305, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-5-38>

THE PLOT AND DECORATIVENESS OF THE BAROQUE AND THE “GOLDEN AGE” OF DUTCH ART

The article establishes that by revealing aspects of the plot and decorativeness of the Baroque and the "Golden Age" of Dutch art, we analyze the ethnocultural space of the 17th century. The aim of the article is to analyze the subject matter and decorativeness of the Baroque and "Golden Age" of Dutch art. The research methodology is based on the basic principles of general scientific methods of analysis, synthesis, and generalization. The culturological approach makes it possible to interpret art as a cultural phenomenon. The axiological approach is based on the understanding of art as a cultural phenomenon that has a value status. Novelty of the work: the article analyzes for the first time the plot and decorativeness of art through the prism of the Baroque style and the "golden age" of Dutch painting. It is

proven that the plot of Baroque is expressed in a complex of such characteristics as dynamism, emotionality, complex form of communication, allegory, contrast, emblematicity. It is stated that the works of fine art of the 17th century use the contrast of light and shadow in painting and dynamic poses and gestures in sculpture.

Conclusions: Baroque works of art are characterized by lush decoration, decorativeness, complex and systematic composition, and a luxurious combination of colors and chiaroscuro. Baroque uses many symbols and allegories, adding depth and ambiguity to the plot; Baroque plots are mostly complex, built on contrasts: good – evil; earthly – heavenly. In Dutch art of the "Golden Age", such genres as still life, portraits, landscapes, and home interiors developed, while traditional spiritual, biblical, and historical subjects became secondary. For the first time, luxury items, flowers, food, and dishes became objects of reproduction in art; many panoramas of the countryside were created.

Key words: baroque, decorativeness, aesthetics, ethnocultural space, art, symbolism, plot.

Актуальність. Розкриваючи аспекти сюжетності та декоративності бароко та «золотої доби» нідерландського мистецтва, ми аналізуємо етнокультурний простір XVII століття. Слід наголосити, що «етнокультурний простір як вияв унікальної культурної спадщини народу, що включає мову, літературу, образотворче мистецтво, музику, хореографію, традиції, звичаї, релігію, освіту, науку тощо, допомагає людині розуміти своє походження, ідентичність, історію, цінності (Білан, 2024; с.62). У Європі XVII століття стало добою великих змін. У політичній сфері панували автократичні лідери, які постійно хвалилися незліченим багатством: чашами, інкрустованими діамантами, масивними гобеленами, вишитими канителлю, – а в архітектурі надавали перевагу вигадливим вигинам і завиткам. Водночас роботи Ньютона й Галілея здійснили революцію в науці, а філософія Декарта змінила уявлення людства про його місце у Всесвіті.

Сюжетність бароко – це комплекс характеристик, які полягають у створенні динамічного, емоційного та драматичного світу, бароко, завдяки сюжетності відмовляється від наслідування реальності на користь складної форми, яка поєднує релігійні та світські мотиви, тяжіє до контрастів, алегорій та емблематичності. Декоративність бароко – це пишність, динамізм та надмірність, що проявляються у використанні контрастів світла й тіні, складних криволінійних форм, багатства орнаментів та вишуканих матеріалів. Цей стиль характеризується емоційною насиченістю, ефектним оздобленням та прагненням вразити глядача, що проявляється в архітектурі, скульптурі, живописі, декоративно-прикладному мистецтві. У XVII столітті, що увійшло в історію як «золота доба» нідерландського мистецтва, сюжетність якого зазнала значних змін, відійшовши від традиційних релігійних і міфологічних тем на користь реалістичних сцен із повсякденного

життя. Це відбулося завдяки політичним, економічним, соціальним чинникам, які сформували нове мистецьке середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях Чумаченко О. розглядається як індивідуальний досвід митця стає частиною колективного, а мистецтво виступає як інструмент для осмислення трансформації колективного досвіду (Чумаченко, 2021); Резвухіна Л. аналізує особливості стилю бароко, наголошуючи, «як синтетичний напрям бароко переосмислює певні духовні звершення пізнього Середньовіччя, Ренесансу та Реформації» (Резвухіна, 2021); Стоян С. досліджує розвиток символізму, його вплив на мистецтво, аналізує ключові риси символізму бароко: багатозначний образ-символ і пошуки власної художньої мови (Стоян, 2014).

Мета дослідження. аналіз сюжетності та декоративності бароко і «золотої доби» нідерландського мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Термін «бароко» в зневажливому значенні вживали критики молодшого покоління, які хотіли дискредитувати мистецький стиль, що з'явився до них. Словом бароко позначають плинні, неначе безкінечні форми, притаманні цій течії, а також стиль образотворчого мистецтва, архітектури й музики доби Пізнього Відродження, що передував появі рококо. Як реакція на модний наприкінці XVI століття маньєризм, що в ньому класичний ідеалізм поступився спокійній красі, бароко асоціюється з творами мистецтва, замовленими Католицькою Церквою, яким були притаманні пишна оздоба, декоративність, складна, проте систематизована композиція та розкішне поєднання кольорів та світлотіні. У деяких народів Європи «час розвитку стилю бароко збігається зі становленням національних рис архітектури, з використанням творчості народних майстрів, із залишками готики (Бельгія, Німеччина)» (Резвухіна, 2016; с. 179).

Бароко прагне вразити емоції глядача, тому сюжети часто драматичні та експресивні. Використовується багато символів, алегорій та емблем, що додає сюжету глибини та багатозначності; трактуємо символізм «не тільки як конкретний стиль, а радше як мистецький підхід, як будь-яке образне, інтуїтивне в живописі та мистецтві загалом, як принцип, що виражається на всіх півнях культури» (Білан, 2020; с. 59). Сюжети бароко переважно складні, насичені, побудовані на контрастах (добро – зло; земне – небесне), а напружені, динамічні сцени є типовими для барокового мистецтва. Часто в одному творі переплітаються релігійні та світські мотиви, незважаючи на емоційну насиченість, барокова сюжетика тісно пов'язана з пишною, декоративною формою. У бароковому мистецтві сюжетність має характерні особливості, що відрізняють її від попередніх епох, зокрема від Ренесансу, де як відомо, «образотворче мистецтво Ренесансу є формою індивідуалізації колективного досвіду, зокрема в соціокультурному розвитку Ренесансу відбувається інтенсивний процес індивідуалізації митця» (Чумаченко, 2021; с. 161). Слід наголосити, що головні риси барокового сюжету – це драматизм, динамізм, емоційна насиченість та фокус на кульмінаційних моментах. У барокових творах використовуються контраст світла і тіні (у живописі), динамічні пози та жести (у скульптурі). Сюжети бароко часто містять прихований алегоричний зміст, художники використовували символ для передачі складних релігійних, моральних, філософських ідей, також у барокових творах часто стирається межа між реальним і божественним, наприклад, у розписах церковних склепінь, митці робили божественне фізично присутнім. Стиль бароко використовує блискучі матеріали, такі як золото, кришталь, дзеркала, порцеляну, а також багатство деталей. Характерні вигнуті, спіралеподібної форми волоти, завитки, що створюють відчуття руху, контрасти між світлом і темрявою. Декор насичений складним, химерним орнаментом, часто з використанням природніх: листя, квіти та міфологічними та релігійними елементами.

Рим найбільше пов'язаний із бароко, він став міжнародним центром художньої творчості, мистецьких дискусій та, з огляду на розташування папського престолу, замовлень.

Сюди з'їжджалися художники з усієї Європи, об вивчати класичне мистецтво античності та особливості Високого Відродження; «у періоди Ренесансу, бароко, неокласицизму, європейське образотворче мистецтво характеризується домінуванням класичної форми, до якої входять у добу Відродження – реалістично-алегоричні образи (Північне Відродження – також символіко-алегоричні й символіко-реалістичні); бароко – реалістично-алегоричні та реалістично-чуттєві» (Стоян, 2014; с. 318). Символічні образи «несли в собі ідею та форму як взаємодоповнюючі компоненти, що дозволяють розуміти мистецтво» (Аверинцев, 2004; с. 181). Художники, які поверталися з Риму поширювали ідеали та риси бароко всією Європою. У той час на цей стиль найбільше вплинули роботи двох італійських митців: Мікеланджело Мерізі да Караваджо (1571–1610) та Аннібале Карраччі (бл. 1560–1609). Хоча жоден із них не народився в Римі, працювали вони саме там. Роботам Карраччі притаманні чіткі та вивершені фігури, точне передавання об'єкта зображення та емоційна потужність. Його стиль – це рух, інтенсивність і колір. На картині «Поклоніння пастухів» митець продемонстрував знання класичної скульптури та вміння створювати монументальні й експресивні образи, одночасно звертаючись до емоцій глядачів, зображаючи красу та уникаючи надмірних деталей. Караваджо бажав правдиво відтворювати світ. Його реалізму притаманна не краса, а правдивість. Через це на його картинах зображено сувору реальність. Найбільше вражає його манера використання ефекту світлотіні, як-от на картині «Навернення святого Павла», написаній в 1600–1601 рр. багато європейських художників наслідували стиль Караваджо і створювали цілі школи його наступників. Їхня творча манера дістала назву «караваджизм».

Роботи, у яких найкраще виражено стилістичні характеристики бароко – це скульптури та архітектурні проекти Джованні Лоренцо Берніні (1598–1680). Він був видатним художником Риму завдяки експресивним, динамічним, драматичним та органічним роботам. Його найвідоміша скульптура «Екстаз святої Терези» на вівтарі в капелі Корнаро (Рим) вирізняється відчуттям руху та апелює до віри глядачів. Фігура святої Терези, зроблена з мармуру, бронзи, скла та фресок, поєднуючи

в собі архітектурні та скульптурні елементи, неначе б'ється в екстазі.

Найбільш впливовим фламандським художником бароко був сеньйор Пітер Пауль Рубенс (1577–1640). За час подорожей Рубенс вивчав італійське мистецтво. Він зупинився в Антверпені, де написав кілька релігійних сюжетів, портретів, історичні (1610–1611) притаманні чітка живописна манера і свобода, яку він узяв від Тіціана. Вплив Рубенса відчувається в динамічній композиції, пластичних формах і яскравих кольорах робіт інших фламандських художників, зокрема Якоба Йорданса (1593–1678), Франса Снейдерса (1579–1657) та Яна Брейгеля-старшого (1568–1625). Найвідомішим учнем Рубенса був Антоніс Ван-Дейк (1599–1641), який завдяки експресивним кольорам створив найвідоміші портрети доби бароко. У роботі «Кінний портрет Карла І» (1637–1638) розкривається талан Ван-Дейка як портретиста: він не лише точно передав обличчя вершника, але й зумів підкреслити його гідність й авторитет. В Іспанії портретистом королівської сім'ї був Дієго Веласкес (1599–1660). Складна й захоплива композиція роботи «Фрейліни» (Меніни), написаної художником 1656 році, є вершиною його творчості.

Після Вісімнадцятилітньої війни було підписано Мюнстерський мир у 1648 році, в результаті якого Республіка Об'єднаних Провінцій здобула незалежність. Оскільки переважну більшість населення становили протестанти, мистецтво стало розвиватися в іншому напрямі. До цього Республіка належала території сучасних Нідерландів, Бельгії та Люксембургу, які були під владою Габсбурзької Іспанії.

Щоб здобути незалежність від католицької влади, у Нідерландах було створено державу, очолювано виборними міщанами, солдатами й купцями. Згодом вони розбудували найбагатшу в XV столітті країну. Запорукою економічного успіху молодій Республіці були контроль над морем та зовнішня торгівля. З відновленням своєї заможності та з появою купецтва Республіка відчула потребу в нових течіях мистецтва. Так почалася Золота доба нідерландського живопису.

Упродовж XVII ст. у Нідерландах було написано понад п'ять мільйонів картин, важливо, що до «XVIII століття мистецтво мало камерний характер і було благородною прикрасою

привілейованої частини суспільства. В мистецтві шукали естетику життя, проте інтерпретували його як релігійність або як розвагу» (Карпов, 2020: с. 112). Картини замовляв заможний середній клас, який активно розвивався, замінивши майстрам покровительство духовенства та знаті. У нових замовників були інші смаки, у результаті якого художники знайшли нові предмети зображення й інструменти. На передній план стали виходити такі жанри, як натюрморт, портрети, пейзажі та домашні інтер'єри, а традиційні духовні, біблійні та історичні сюжети стали другорядними. Хоча визначні художні центри з'явилися лише в провідних містах, завдяки їх близькому розташуванню ідеї, стилі та, звичайно, самі художники легко мандрували з одного поселення в інше. Важко виділити певні школи чи стилі за географічним розташуванням. Натомість художників Золотої доби можна об'єднати за предметами зображення, адже в цей період також починається чітке жанрове розташування мистецтва. Що об'єднало митців, так це бажання шукати натхнення в довкіллі та писати картини максимально реалістично.

Коли до влади прийшла нова еліта, разом із нею було розвинуто нову форму портрета. Найвідомішим портретистом цього періоду став Франс Галс (бл. 1582–1666), який жив у Гарлемі, але народився на півдні, в Антверпені. Попередні покоління портретистів наслідували стиль Яна ван Ейка (бл. 1390–1441), малюючи обличчя та тіла на строгому монохромному тлі. А роботи Галса відрізняються реалізмом, імпровізованими позами та енергійними мазками. На картині «Родинний портрет Ісаака Массі і його дружини Беатріс» (1622) обидва персонажі повернені до глядача, ненароком усміхаються йому, що створює інтимну атмосферу присутності. Характер робіт Галса настроєм та призначенням відрізняється від тих групових портретів Нідерландів, які здебільшого виконували на замовлення цехів та міської варти для їхніх залів зібрань.

Попри спад попиту на релігійні сюжети, набув розвитку жанровий живопис, в якому втілювали повсякдення. Цей термін використовують з XIX століття на позначення сцен у шинках, у дворах, борделях та в інших місцях, де вирує життя звичайних людей. Яскравими представниками цього напрямку є Ян Вермер

(1632–1675), Пітер де Гох (1629–1684) та Герард Терборх (1617–1681). Довго вважали, що на картині «Галантна бесіда» Терборха (первісно відома як «Батьківська настанова») зображено батька, який вичитує свою доньку. Але аналіз пізнішого відреставрованого варіанту роботи показав, що чоловік тримає в руках монету. На полотні розкрито неперевершений талант Терборха в зображенні одягу. На картині «Дворик у Делфті» де Гоха розкрито увагу художника до архітектурних деталей. Де Гох часто малював двори, адже це давало йому змогу досліджувати ефекти перспективи; у сцені подвір'я в Делфті де Гох вдало зобразив вигляд крізь прохід і на вулицю за двором. Як і Вермер, де Гох вправно передавав найдрібніші деталі, які він бачив у контрастних візерунках із кольору та текстури на різних типах цегляної кладки.

У цей час з'являється інший жанр – натюрморт, і багато на перший погляд простих композицій передавали складну ідею. Уперше предмети розкоші, квіти, їжа й посуд стали об'єктом відтворення для живописців. Художники обирали ці речі, які часто зображували на столі, у натуральну величину та на простому тлі, через їх символізм, текстуру та зовнішній вигляд.

Віллем Клас Геда (бл. 1594–1680) був одним з найвидатніших натюрмортистів XVII століття. Він часто малював предмети побуту (тарілки, глечики, рибу, хліб) у приглушених тонах. На картині «Натюрморт із позолоченим кубком Геда досить вправно й зі смаком зобразив шматки хліба, тарілку з устрицями, олов'яний дзбан і зелений рьомер. Яскравий колір спіральної шкіри лимона, що лежить

праворуч від композиції, створює сильний контраст приглушених палітри. Геда з неабиякою майстерністю зображував олово, срібло та скло, зокрема відбиття світла на гладкій, відполірованій поверхні.

Найяскравішою ознакою нідерландського мистецтва є зображення плоских рівнин Нідерландів. Існує багато панорам сільської місцевості та безкрайнього неба. Є багато свідчень, що тогочасні пейзажисти вивчали довкілля й писали картини просто неба. Та незважаючи на те, зображували художники справжні об'єкти чи уявні, усі вони видаються реалістичними – це і є основною ознакою Золотої доби нідерландського живопису.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Мистецьким творам бароко притаманна пишна оздоба, декоративність, складна і систематизована композиція, розкішне поєднання кольорів та світлотіні. Бароко використовує багато символів, алегорій, додає сюжету глибини та багатозначності; сюжети бароко переважно складні, побудовані на контрастах: добро – зло; земне – небесне. У нідерландському мистецтві «золотої доби» розвивалися такі жанри, як натюрморт, портрети, пейзажі, домашні інтер'єри, а традиційні духовні, біблійні, історичні сюжети стають другорядними. Вперше предмети розкоші, квіти, їжа, посуд стають об'єктами відтворення у мистецтві; створюється багато панорам сільської місцевості.

Перспективою подальших досліджень є аналіз бароко в контексті українського образотворчого мистецтва як складової етнокультурного простору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аверинцев С.С. Софія-логос. Словник. Київ: Дух і літера, 2004. 640 с.
2. Білан Т.О. Символічність образотворчого мистецтва у часі та просторі культури. *Актуальні питання гуманітарних наук*: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених ДДПУ імені Івана Франка. Дрогобич. Видавничий дім «Гельветика», 2020, Вип. 30. Том 1. 282 с. С. 54–60. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/3.0.212196>
3. Білан Тетяна, Петрів Оксана. Українське мистецтво початку 20 ст. як чинник формування етнокультурного простору / *FINE ART AND CULTURE STUDIES* Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2024. № 2. 170 с. С. 61–68. doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-2-8>
4. Карпов В., Бондик О.В., Лимар Т.М., Наумов О.Г. Мистецтво та антропологія у дискурсі європейських студій. *Культура і сучасність: альманах*. № 1. Київ: ІДЕЯ ПРИНТ, 2020. С. 110–117.
5. Резвухіна Л.О. Особливості стилю бароко в декоративно-прикладному мистецтві. *Культура і мистецтво у сучасному світі*. 2016. Вип.17. С. 179–185.
6. Стоян С.П. Культурно-історичні метаморфози символізму в європейському образотворчому мистецтві: Монографія. К.: Вид. «Міленіум», 2014. 258 с.

7. Чумаченко О. П. Образотворче мистецтво як форма індивідуалізації колективного досвіду: дискурс ренесансу. *Культура і сучасність: альманах*. 2021. № 2. С. 158–162. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-0285.2.2021.249251>

REFERENCES:

1. Averintsev S.S. (2004) *Sofiya-lohos* [Sophia-logos]. Dictionary. Kyiv: Spirit and Letter. 640 p. [in Ukrainian].
2. Bilan T.O. (2020) Symvolichnist obrazotvorchoho mystetstva u chasi ta prostori kultury [Symbolism of fine art in the temporal and spacial dimentions of culture]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh DDPU imeni Ivana Franka*. Drohobych. Vydavnychi dim «Helvetyka», Vyp. 30. Tom 1. 282 s. S. 54–60. [in Ukrainian].
3. Bilan T., Petriv O. (2024) Ukrainske mystetstvo pochatku 20 st. yak chynnyk formuvannia etnokulturnoho prostoru [Ukrainian art of the early 20th century as a factor in the formation of ethno-cultural space]. *Fine Art and Culture Studies*, 2, 61–67. [in Ukrainian].
4. Karpov V., Bondyk O.V., Lymar T.M., Naumov O.H. (2020) Mystetstvo ta antropolohiia u dyskursi yevropeiskykh studii [Art and anthropology in the discourse of european studies]. *Kultura i suchasnist: almanakh*. № 1. Kyiv: IDEIa PRYNT, S. 110–117. [in Ukrainian].
5. Rezvukhina L.O. (2016) Osoblyvosti styliu baroko v dekoratyvno-prykladnomu mystetstvi [Features of the Baroque style in decorative and applied arts]. *Kultura i mystetstvo u suchasnomu sviti*. Vyp.17. S. 179–185.
6. Stoyan S.P. (2014) Kulturno-istorychni metamorfozy symvolizmu v yevropeyskomu obrazotvorchomu mystetstvi [Cultural and historical metamorphoses of symbolism in the European fine arts]: Monograph. K.: Publishing House «Millennium». 258 p. [in Ukrainian].
7. Chumachenko O. (2021). Visual art as a form of individualization of collective experience: Renaissance discourse. *Kultura i suchasnist: almanakh*, 2, 158–162 [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.11.2025

Дата публікації: 30.12.2025